

KIÁLLÍTÁS

Bodnár György

„URAM, HA EZT A KÉPET MEGVEHETNÉM!”

Bevezetés a Válogatás Füst Milán gyűjteményéből c. kiállításhoz

A Magyar Tudományos Akadémia Füst Milán Alapítványa és Művészeti Gyűjteménye most bemutat harmincegy festményt és rajtot, amelyek egykor Füst Milán lakásának enteriőrjéhez tartoztak. Ez az enteriőr és a hozzá tartozó művészeti gyűjtemények jó ideje elszakadtak éltető közegüktől. A mai és a hozzá hasonló kis kiállítások alkalmak tehát a bepillantásra, kényszerű, ám tiszteletre méltó jó szolgálatot tesznek, hiszen új közeget keresnek a széteső környezet helyett. Tudjuk, hogy a műtárgy, ha elszakad eredeti világától, az értelmezés folyamatában szükségképpen átalakul. S a kiállításon vagy a múzeumban a maga szuverén voltában keresi immár érvényességét. Az ebben rejlő kérdésre majd nyilván választ ad, vagy már választ is adott a művészettörténet, amikor a bemutatott művekkel, alkotóikkal, irányzataikkal és korszakaikkal szembesül vagy szembesült. Az irodalomtörténész mindebben aligha illetékes, de újra és újra feladata a gyűjtemények felidézése, s annak a vonzalomnak az összehasonlítása az író gondolatmenetével, amely sajátos műgyűjtővé és művészeti gondolkodóvá tette.

Füst Milán lakásainak művészi hatású enteriőrjeit és azokban műgyűjteményeit valóságos legenda veszi körül már évtizedek óta. A kortárs emlékezők ugyan legtöbbször csak sejtető jelzőkben és hangulatképekben utaltak Füst Milán életterének nagypolgári eleganciájára és önmagukban is feltűnő értékeire, leírásokat azonban az utókorból visszatekintő szemtanúk adtak. Mivel a kisebb-nagyobb nyilvánosság szerencséjére az író és felesége halála után néhány kiállítás bepillantást tett lehetővé ebbe az artisztikus világba, az ezekről szóló beszámolók máig valóságos szakirodalommá álltak össze. Ennek szilárd alapja Petrányi Ilona alapos tanulmánya, amely a Petőfi Irodalmi Múzeum 1992-es Füst Milán-kiállításának katalógusában jelent meg. Petrányi Ilona a múzeum munkatársaként utánajárt annak a kérdésnek, hogyan került Füst Milán birtokába az a mintegy két és félszáz képzőművészeti alkotás, amely a Hankóczy utcai gyűjteményt kialakította, s ott beilleszkedett egy élő környezetbe. Emellett felidézte Füst Milán művészettörténeti és műkritikai reflexióit, valamint azokat a műleírásokat, amelyek az író szépirodalmi alkotásainak szerkezetébe illeszkednek. Az első kérdésre az a válasza, hogy a gyűjtemény régi anyaga főleg Füst Miláné Hefner Erzsébet vagyonának volt köszönhető,

míg a rokonszellemű kortárs festők műveit az író kapta ajándékba vagy ő vásárolta meg, amikor helyzete megengedte. Persze ez sommázó kijelentés, amelyet Petrányi Ilona tanulmánya alapján finomíthatunk. A lényegét tekintve azonban helytállónak látszik, annál is inkább, mert az ugyancsak muzeológus Bajkay Éva hasonló következtetésre jut.

Somlyó György, aki harminc éven át folyamatosan közeli kapcsolatban állhatott Füst Milánnal, emlékezésében azonnal azt a kérdést teszi fel, amelyet a Füst Milán-hagyaték tárgyi világa fölvet: vajon egy tudatos műgyűjtő nyilatkozik-e meg bennük, vagy egy élet esetlegességeinek hatása. Somlyó György azonnal határozott nemet mond az első kérdésre. Tanúként igazolja, hogy az író – miközben *mély értés jellemezte mindenfajta magas művészet termékeit illetően, a képzőművészet mellett a zenében is, Füst Milán az őt körülvevő tárgyak csínjára és szépségére, a környezet-esztétikára semmi fogékonyságot nem mutatott.* Ő maga elbűvölve nézte a falakon Berény Róbert önarcképét, Berény Füst Milán- és Weiner Leó-portróját, meg a Rippl-féle női arcképet, valamint Gulácsy művét, amelyről talán egy bohóc, egy bolond vagy egy filozófus tekintett vissza rá. Beszélgetéseik azonban sohasem ezekről szóltak, s emlékezete szerint Füst Milán szemében akkor csillant fel fény, amikor kis éjjeli szekrényén amatőr rézművességének termékeit mutogatta. Somlyó György azzal magyarázza ezt a paradoxiót, hogy Füst Milán egész írói életműve önmagának és benső küzdelmének kivetülése, amely örök magába-fordulást idézett elő, s lefoglalt minden lelki energiát. Molnár Edit fotóművész egy anekdotikus emlékképben hasonló jelenséget idéz fel, amikor Hankóczy utcai látogatásáról beszámol. Füst Milán feleségét viszont Somlyó úgy jellemzi, hogy az ő *műfaja* férje zsenijének felismerése és szolgálata volt, s emellett képzett aranyművesként is a műgyűjtésben találta meg művészi önkifejezését.

Vajon a köznapi életben kettős tudattal élt-e Füst Milán, s teremtett világa mellett kialakított-e egy gyakorlatias környezetet, amelyhez közelebb állt, mint fennkölt dolgaihoz? Én többször is találkoztam Füst Milánnal, de mindig lakásán kívül, ezért nem őrizhetek élményeket erről a paradoxióról. Meggyőződésem azonban, hogy éppen a nagy alkotó nyilatkozott meg Füst Milán köznapi magatartásában, amelyből hiányzott a fennköltség hevéletének állandó fenntartása. Ha valaki csak az örökké alkotó pózában tudja elképzelni az író, hitetlenkedve olvassa leveleiben, hogy milyen ügyes villanyszerelő volt, s hányféle iparosmunkát végzett el lakásaiban kényszerből vagy kedvtelésből. Az érvényesebb kérdés azonban csak e paradoxia felfüggesztése után tehető fel: ha Füst Milán képzőművészeti gyűjteményeiben hiába keressük a műgyűjtő szempontjait és logikáját, vajon feladhatjuk-e a keresését annak a mélyebb összefüggésnek, amely írói életműve és a személyéhez kapcsolódó festmények között sejthető. A műkritika műfaját ugyan alig művelte, amit azonban a festészetről írt, az legelső szépírói műveivel egyidős, s azonnal ars-poeticai igényű.

Gulácsy Lajos: Cogito ergo sum, 1906. (MTA Füst Milán Fordítói Alapítvány)

Huszoney éves, amikor felfedezi magának Gulácsy Lajost, s egy dialogikus esszében beszámol kiállításáról a Nyugatban. Legnagyobb terjedelmében írása érzékeny és kongeniális képleírásokat ad, de gondolati csattanóként olyan elvet fogalmaz meg, amely egyszerre foglalja magába a képzőművészet és az irodalom autonómiájának eszményét: *...A festő ne kopizáljon, hanem lelket adjon és érzést, az impressziót, ahogyan megérezte a régi életet és embert...* Itt persze már nemcsak a művész szabadságáról van szó, hanem alkotásának önelvű létformájáról, s olyan korok – a görögök, az egyiptomiak korának – paradigmatis eszményítéséről, amelyekben egyszerre volt jelen az egyetemesség, a kultikus szerepvállalás, valamint a különböző művészeti ágak belső törvényeinek érvényesítése. S ebben a rövid esszében hangzik el az a híres mondat egy Gulácsy-kép leírása után, amelyet mindenki emleget, mint Füst Milán sajátos műgyűjtő szenvedélyének első megnyilatkozását: *Uram, ha ezt a képet megvehetném!*

Egy évtizeddel később 1919 decemberében a hozzá nagyon közel álló festő, Nagy Balogh János nekrológiájában már egy életműben fedezte fel új korszakot sejtő és sürgető elveit. Emlékcikkének legnagyobb érdeme, hogy meg tudja idézni az egyéniség egyszeri és megismételhetetlen tulajdonságait – mondhatnánk titkait – s ezektől jut el ismét az egyetemes és korszakos eszményekhez. Az életet kereste és találta meg Nagy Balogh képeiben, de nemcsak a biológiai és társadalmi létezését, hanem a festői eszközöknek azt az összegét, amely festményben alkotja meg az elevenséget, a Goethe-i másik természetet. S a maga írói erkölcsét fedezte fel Füst Milán Nagy Balogh életvitelében: *Senkivel és semmivel sem törődni, – csakis azzal, hogy minden ereje rendelkezésre álljon abban a pillanatban, amikor ki akarja fejezni magát;* s megtalálni a nyomorban és a magányban is a boldogságot, ha az ember el tudja végezni a dolgát és munkájával megelégedhet.

S kiállítás-megnyitói valamint köszöntő cikkei ezeket az alapgondolatokat dúsítják fel újra és újra az egyszeri életek és alkotások végtelen variációinak felvillantásaival. Míg végre elérkezik *Napló*-jának esztétikai feljegyzéseihez, majd nagy esztétikájához, amelyekben nemcsak szórványos példákért nyúl vissza képzőművészeti élményeihez, hanem egy alapgondolatért is, amelyben ismét egyszerre nyilatkozik meg az alkotó író és a műértő: a művészet *zárt egység*, szemben a valósággal, *amely éppen abban különbözik a művésztől, hogy nincsenek sem időben, sem térben zárt egységei, – hanem időben és térben a végtelenbe fut bele. A művészet a rendezetlen valósághoz, annak sokféleségéhez viszonyítva valamely élő szervezet rendjének is tekinthető...* s *ahogy az élő szervezetek rendjének bizonyos szematikus törvényein túl individuális törvényei is vannak, ugyanúgy a műalkotásnak is.*

Miközben a magam lehetőségeit kerestem e kis kiállítás megnyitásán, már hónapok óta Füst Milán leveleinek hatalmas gyűjteményét olvastam. S ebben, akárcsak a *Teljes napló*-ban megannyi meghosszabbítását találtam nyilvános művészettörténeti vagy műkritikusi gondolatainak. Múze-

Beke Kázló, Szabó Júlia, Aknai Katalin és Bodnár György a kiállítás megnyitóján

umlátogató szenvedélyéről számol be újra és újra, a múzeumi termekben megtett kilométereikről, s a tanulmányozott képek számáról. Majd újra az alkotás egyetemes gondjait és feladatait foglalja össze. Például, amikor Van Goghról szól: *S hogy ezek mit fáradnak! Nemcsak ő, a festők általában, – hogy mennyit törik magukat elméletekkel: hogy miből áll az igazi művészet, hogy mi a forma, a fény meg a szín, hogy mik a határterületei a művészetnek ... némelyik belehalt az erőfeszítésbe! Van Gogh is. – Akkor csodálnivaló-e, hogy valaki hat évig vesződik egy nagy munkával. S itt a Feleségem történeté-nek hosszú vajúdására utal.*

A levelek persze sokkal gazdagabb forrásai a műértő Füst Milán reflexióinak, mint amilyenek egy kiállítás-megnyitó bemutathatja őket. Így csak a végkövetkeztetést foglalhatom össze, amely összekapcsolja Füst Milán írói világát és rokonszemű festői művészetfelfogását. Az irodalomtörténet régóta felismerte, hogy a Nyugat hőskorában, a huszadik század eleji irodalmi forradalom idején Füst Milán teljesen egyéni utat talált magának. Lírájáról szólva az objektív jelzővel akarja kifejezni az irodalomtörténet ezt a megkülönböztető jegyet. De mélyebben látjuk Füst Milán korszakteremtő szerepét, ha kölcsön vesszük Fülep Lajos egyik nagy tanulmányának gondolatmenetét és fogalomrendszerét, amely tanulmány 1908-ban, tehát a Nyugat megindulása idején jelent meg. Ebben Fülep elismeri az impresszionizmus szakítását a korábbi, irodalmon és művészetén kívüli esz-

ményekkel, de úgy véli, hogy a magyar modernségnek is túl kell lépnie az impresszionizmuson, s az *empirikus én* után fel kell fedeznie és meg kell szólaltatnia a *metafizikai én*-t is. Aligha véletlen, hogy Füst Milán elmélyült levelezésben állt Fülep Lajossal, s ha nem is ezt az alapkérdést vitatta meg vele, életművében hasonló gondolatmenetet vitt végig. A huszadik századelő még nem nézett szembe a modernség két korszakával, a mai irodalomtudomány azonban szükségesnek tartja a szubjektivista és esztetizáló korszak után egy újabb érték érvényesülésének megállapítását, amelynek mértéke bizonyára Fülep Lajos fogalma, a *metafizikai én* lehet. Ennek eszménye vezette el Füst Milánt az objektívnek nevezett, szerepjátszó lírához, a történelmi metaforához a történelmi regény divatja idején, nagyregényében pedig a kaland egyetemes közegéhez. S ez lehet a közös nevezője írói koncepciójának megértékválasztásainak a képzőművészetben.

INTÉZETI HÍREK

ESEMÉNYNAPTÁR –

2001. SZEPTEMBER 1.– 2001. DECEMBER 31.

2001. szeptember 14-én a Gödöllői Városi Múzeumban konferenciát rendeztek, melyen *Gellér Katalin* „A gödöllői művésztelep a kritikák tükrében” című előadással vett részt.

Október 20-án Bécsben, a Museum Leopold-ban az Österreichische Kunsthistoriker Verband szervezésében került lebonyolításra a hagyományos „Österreichische Kunsthistoriker Tag” című nemzetközi (osztrák, cseh, magyar, szlovén) szimpozion, melyen *Dávid Ferenc* „Eszterháza – Watteau” című előadása hangzott el.

Október 28-án *Galavics Géza* A magyarországi angolkertek emlékek, mecénások, tájépitészet.címmel németnyelvű előadást tartott a Bécsi Magyar Intézetben.

November 4-én Párizsban, a Louvre Auditóriumában *Beke László* (Les musées et l'art contemporain) és *Marosi Ernő* (La constitution des collections) tartottak előadást az „Art hongrois et art international dans les musées de Budapest” című konferencián.

November 6-án „*Vár állott most kőhalom*”. Az épületromok műemlékvédelmi kezelésének kérdései címmel kerekasztal beszélgetés zajlott Székesfehérváron a Szent István Király Múzeumban az MTA Veszprémi Területi Bizottság Művészettörténeti Bizottsága, az MTA Művészettörténeti Kutató Intézete, a Szent István Király Múzeum és az Országos Műemlékvédelmi Hivatal szervezésében. A rendezvényen az MTA MKI részéről *Marosi Ernő* „Restaurálás, rekonstrukció és konzerválás kérdései” valamint *Dávid Ferenc* „Költői romok – régészeti romok” címmel tartottak előadást.

November 7-én nyílt napot tartottak az MTA Művészettörténeti Kutatóintézetben, melynek keretében az intézet gyűjteményeit ismerhették meg az érdeklődők.

November 7-én „Adattárak a kutatás szolgálatában” címmel kiadvány-ismertetésre került sor az intézet Tanácstermében, melyen az MTA Művészettörténeti Kutatóintézet Adattárának és Levéltári Regeszta Gyűjteményének közelmúltban megjelent fondjegyzékeit ismertették a szerkesztők, *Pataki Gábor* és *Kerny Terézia* a szakmai érdeklődők számára.

November 7-én az MTA Művészettörténeti Kutatóintézet harmadik alkalommal szervezte meg az archiválási konferenciát a szakmai adattárak és fotótárak vezetői illetve képviselői számára. Ez alkalommal a szerzői jogok kérdéseiről tartott előadást dr. *Szinger András* az ARTISJUS munkatársa.

November 9-én szakmai könyvbemutatót szervezett az intézet az MTA Székház Képtárának Kupolatermében, melyen *Marosi Ernő* mutatta be a meghívott szakmai közönségnek a 10. éve elhunyt *Németh Lajos* akadémikus „Gesztus vagy alkotás” című, a kortárs magyar képzőművészetről szóló írásait tartalmazó kötetet.

November 12-én Nancy-ban, a Musée de l'École de Nancy rendezésében nemzetközi konferencia zajlott, melyen *Gellér Katalin* „L'art nouveau en Hongrie” című előadása hangzott el.

November 16-án az Iparművészeti Egyetem és a MTA Szociológiai Intézet szervezésében került sor a „Tárgyak a társadalomban” című konferenciára az Iparművészeti Egyetem Zugligeti úti épületében. A konferencián intézetünk igazgatója, *Beke László* „Tárgykultúránk változása” címmel tartott előadást.

November 20-án a Természettudományi Múzeum adott helyet a „Középkori templomok kutatása Magyarországon” című konferenciának, melyet a Magyar Nemzeti Múzeum Mátyás Király Múzeuma és a Tájak Korok Múzeumok Egyesület szervezett. A konferencián *Wehli Tünde* „A patrocíniumkutatás jelenlegi állása, problémái és feladatai” címmel tartott előadást.

November 21-én a BME Sigma-társaság rendezvényén *Marosi Ernő* referátuma hangzott el „Művészettörténet és (természet)tudomány” címmel.

December 7-én az MTA Művészettörténeti Kutatóintézet Tanácstermében a Collegium Artium vitaműhely keretében *Pócs Dániel* „A Didymus corvina és címlapja. Firenzei motívumok az uralkodói reprezentáció szolgálatában” című előadása hangzott el.

Összeállította: *Bánóczy Zsuzsa*

TARTALOM

TANULMÁNYOK

<i>Dávid Ferenc</i> : Költői romok – régészeti romok	229
<i>Kádár Zoltán</i> : Sárvári Pál és a klasszicizmus művészetszemlélete	235
<i>Kissné Budai Rita</i> : Ferenczy Károly: Orfeusz	255
<i>Végh János</i> : Az ikonográfia helyzete Magyarországon az ötvenes években	267

ADATTÁR

<i>Miklósi-Sikes Csaba</i> : Kolozsvár (és Erdély) 19. századi szobrászata a sajtó tükrében	281
---	-----

SZEMLE

<i>Endrődi Gábor</i> : A „szentek fuvarosa”. Divald Kornél felső-magyarországi topográfiája és fényképei 1900–1919	357
--	-----

IN MEMORIAM

<i>Végh János</i> : Vayer Lajos (1913–2001)	415
<i>Pataki Gábor</i> : Ráth Zsolt (1953–2001)	419

KIÁLLÍTÁS

<i>Bodnár György</i> : „Uram, ha ezt a képet megvehetném!” Válogatás Füst Milán gyűjteményéből	423
--	-----

INTÉZETI HÍREK

800 Ft